

Risto Niemi-Pynttäri

MELANKOLIA

Estetiikan ja kirjallisuudentutkija László Földényi (1952) on tarkastellut melankoliaa eurooppalaisen psyyken historiassa. Hänen teoksensa *Melankolia*¹ on filosofinen katsaus, jossa ei tarkastella unkarilaista melankoliaa, ei venäläistä, eikä suomalaista tai portugalilaista melankoliaa. Tarkastelun kohteena on yleiseurooppalainen melankolian käsitehistoria. Hän käsittelee sivistyksen ja melankolian suhdetta aina antiikista lähtien. Erityisesti Földényi keskittyy kuitenkin muotoihin, joita melankolia on saanut renessanssin jälkeen. Tärkeimpänä seikkana on individualismin ja melankolian suhde modernina aikana.

Földényin teoksesta saa apua esimerkiksi kirjallisuustieteelliselle melankolian käsittelylle. 'Melankolia' -termiä ei tarvitse hyväksyä epämääräisen kuvailevana, vaan siitä voi muodostaa perustellun käsitteen. Földényi varoo kuitenkin tekemästä melankoliasta filosofista yleiskäsitettä; hän huomioi aina kunkin aikakauden suhteen melankoliaan.

Melankoliasta on puhuttu kahdella eri tavalla, epämääräisen kuvailevana tai lääketieteellisenä käsitteenä. Melankolia on määritely temperamentiksi, fyysis-psykkiseksi taipumukseksi pohjattomaan masennukseen. Esimerkiksi englantilainen ilmaus '*spleen*' on tarkoittanut pernatautia, jonka oireena oli raskasmielisyys. Kun valistuksen kaudella ei löytynyt rationalistista vastausta siihen, miksi ihminen on surumielinen, vaikka ei olekaan fyysisesti sairas, otettiin avuksi luulosairauden käsite. Näin '*spleen*' sai määritelmän:

”enlantilainen luulotauti”. Samalla ’spleen’ on alakuloisen tunnelman runoutta, urbaania rumuuden kauneutta Baude-lairen tunnetuksi tekemällä tavalla.

Földényi tarkastelee eurooppalaista hengenhistoriaa, jossa käytännöllinen tehokkuus on kaikkea olemista jäsentävä pyrkimys. Hän paljastaa kuinka tämä toimelias eurooppalainen kulttuuri on ollut neuvoton suhteessaan ilmiöihin, jotka uhkaavat viedä toimeliaisuudelta pohjan pois. Tästä neuvottomuudesta kertovat lukuisat yritykset leimata melankolia laiskuudeksi, hyödyttömäksi passiivisuudeksi tai sairaudeksi, jonka voi lääkityksellä parantaa.

Földényi ei etsi melankolian ikuista ja pysyvää epähistoriallista olemusta. Melankolia olemassaolon tapana on kokenut useita muodonmuutoksia kautta eurooppalaisen historian. Moderni melankolia on luonteeltaan aivan toisenlainen kuin melankolia antiikin kulttuurissa tai keskiajalla. Vasta renessanssista lähtien melankolia on tulkittu yksilölliseksi pitkästyneisyyden ja ikävyyden kokemukseksi. Antiikissa melankolia eli *’musta sappi’* liitettiin rituaalisen puhdistumisen tarpeeseen. Keskiaikana melankolia liitettiin maalliseen kärsimykseen ja etäisyyteen taivaallisesta. Kummassakaan ei ollut kyse yksilön pitkästyneisyydestä, eli melankolian modernista muodosta.

Pitkästyneisyys

Passiivisuuteen pakotettu ihminen on pitkästynyt, mutta ei välttämättä melankolinen. Sana ’pitkästyminen’ (Langeweile) viittaa tilanteeseen, jolloin aika käy pitkäksi. Se viittaa pitkäksi käyneeseen tekemättömyyden vaiheeseen: pitkä työttömyys, pitkä sairastaminen, pitkät matkat, kaikkia niitä luonnehtii aika jolloin ei voi tehdä mitään. Ihminen kärsii siitä, ettei toiminta voi jäsentää ajan kulua. Mutta pitkästymisen tila johtaa Földényin mukaan kokemukseen toimeliaisuuden takana olevasta melankoliasta, siitä että koko maailmassa vallitsee sama ikävyyden tunne.

Pitkästyneisyys syntyy valmiista maailmasta, maailmasta jossa ei ole mahdollisuuksia tehdä mitään, maailmasta jonka joutuu hyväksymään sellaisenaan. Melankolinen pitkästyneisyys on Földényin mukaan tila, joka vaivaa vain omaperäistä ihmistä, se on persoonallisen ihmisen sairaus, ja syntyy tilanteessa, jossa omien mahdollisuuksien toteuttaminen on mahdotonta. Olemisen ikävyys ei silloin johdu vain väliaikaisista esteistä vaan se on vallitseva tila. Melankolikolla tämä voimattomuuden tunne nihiloii edeltä käsin haaveet toteutetuista mahdollisuuksista. Ajan kulumisen koetaan silloin prosessina, jolloin mahdollisuudet valuvat käsistä. Myös tulevaisuutta leimaa silloin jatkuva mahdollisuuksien menettämisen tunne. Toisin sanoen aika itse on ikävää, ja tämä ikävyys jatkaa myös tulevaisuuden tyhjentämistä. Vallitseva maailma paljastuu negatiivisena, ja ihminen löytää itsensä tämän maailman myötäkärsijänä. Kierkegaard tarkoitti aivan samaa kutsuessaan melankoliaa ”demoniseksi panteismiksi”.

Modernia melankoliaa on pidetty usein laiskuutena ja innottomuutena. Nykyinen melankolia näkyy epäsuorasti, ennen kaikkea siinä kuinka ahkerasti sekä viihteen että moraalin aseina melankoliaa torjutaan. Ikävän karkoittaminen on viihteen tehtävä, ponnistelu ihmisten ’aktivoimiseksi’ milloin minkäkin asian suhteen kertoo moraalista taistelusta melankoliaa vastaan. Toimintakeskeisessä kulttuurissa passiivisuus on moraalisesti väärin sekä itseä että yhteiskuntaa kohtaan. Joka melankolikko ei tietenkään ole laiska. Mutta kuten Földényi sanoo: laiskuus, pitkästyneisyys ja surumielisyys voivat synnyttää melankolisen, illuusiottoman elämänsenteen.

Kun nykyaikainen melankolia halutaan nähdä vain laiskuutena ja elintason tuomana ihmisen rappeutumisenä, mitään ei ole muuttunut sitten renessanssin. Eurooppalaista aktiivisen ihmisen kuvaa on alusta lähtien leimannut pyrkimys torjua passiivisuus. Rationalistisessa maailmassa mikään passiivinen ei voi olla pyhää. Földényi sanoo: ”Melankoliaa vastaan asettunut porvarillinen mentaliteetti ei ymmärrä ikävyyttä — koska sen profaanissa asenteessa ei ole tilaa pyhäl-

le, maailma on sille laskettavissa ja paljastettavissa oleva systeemi.” (208)

Filosofiselta kannalta melankolian ontologiset juuret ovat modernin maailman perustassa. Nykyajalle luonteenomainen melankolia nousee rationaalisuuteen liittyvästä ristiriidasta. Modernin melankolian perusta on Földényin mukaan siinä että vaikka todellisuus paljastuu järkevänä, ihminen ei olekaan kotonaan tässä järjen maailmassa. Melankolikko on määrittämättömän, nimeämättömän vierauden tunteen vallassa siellä missä kaiken pitäisi olla järkevää ja turvallista. Tutun maailman läpi tunkee melankoliseen mieleen jokin outo kodittomuus. Siksi rationaalisenä aikana melankolia ilmenee ennenkaikkeaa määrittämättömänä tunnelmana, melankolisena vireenä tai psyykkisenä vaivana.

Vaikka moderni maallistuminen ja melankolian kiihkeä torjunta ovat varsin lähellä toisiaan, Földényin mukaan moderni melankolia on nimenomaan maallista. Toki melankolia toteutuu monissa uskonnollisissa muodoissa, mutta modernissa melankoliassa kyse ei ole uskonnollisesta vaan maallisesta kokemuksesta: modernit kodittomuuden kokemukset eivät ole uskonnollisia.

Käytännöllinen rationaalisuus ja melankolia ovat jo läh-tökohdiltaan ristiriidassa, toinen on toisensa uhka. Pyrkimys tarkastella kaikkea mahdollisuuksien ja optimismin näkökulmasta peittää jotain maailman ja myös omakohtaisen olemisen luonteesta. Kaikki se, mikä jää innokkaasti uusia mahdollisuuksia etsivältä pyrkimykseltä huomaamatta tulee esille pitkästyneisyytenä ja ikävyytenä. Mutta se tulee ilmi myös kauneutena. Siksi on vahinko, ettei Földényi käsittele melankolian ja kauneuden suhdetta lainkaan. Huomiotta jää Kantin estetiikassaan esittämä ajatus, jonka mukaan intressitön asenne on kauneuden tajuamisen edellytys. Tätä ajatusta voisi pitää melankolisen estetiikan perusteena.

Melankolia on kaikkea sitä, mitä käytännöllinen asenne torjuu: näkymää surun ja ikävän maailmaan. Olisi kuitenkin virhe pitää melankoliaa sentimentaalisenä asenteena. Tiukka rationaalisuus voi aivan yhtä hyvin olla luonteeltaan melan-

kolista, eräänlaista negatiivista logiikkaa. Melankolia ei ole lainkaan harvinainen taipumus matemaatikkojen keskuudessa.

Filosofian ja melankolian läheinen suhde näkyy varhaisista rationalisteista erityisesti *Pascalin* ajattelussa. Mutta Pascal vain jatkaa varhaisempaa, *Sokrateen* melankolisen filosofian perintöä. Hänen mukaansa filosofian tehtävä on ennen kaikkea valmistaa ihmistä kohtaamaan kuolema. Tämä filosofian melankolisuus saa eri muotoja kautta filosofian historian. Varhaiskeskiajalla *Boethius* toistaa saman ajatuksen teoksessaan 'Filosofian lohdutuksesta'. Tätä samaa perintöä edustaa sittemmin *Heidegger* nimetessään ihmisen tilanteen 'kuolemaa-päin-olemiseksi'. Myös nykyinen post-freudilainen käsitys ilmaisee saman: filosofia on terapiaa kuoleman edessä.

Földényi tarkastelee melankolian historiallisia muotoja tulkiten niitä olemisen ymmärtämisen erilaisina muotoina. Melankolian historia on hänelle olemisen ymmärtämisen historiaa. Földényin näkökulma poikkeaa vain hieman nykyisestä post-freudilaisesta melankolian psykoanalyttisesta tulkinnasta. Mutta tältä kannalta Földényin melankolian filosofiasta tuntuisi puuttuvan yksi luku: melankolia ja kieli. Kieli on kuitenkin olemisen ymmärtämisen synonyymi. Ehkä melankolian näkökulma paljastaisi jotain olennaista kielen luonteesta. Földényi huomauttaa että *Kristevan* tapa tarkastella kieltä ja naisen depressiivisyyttä on oikea, mutta itse hän jättää eksplikoimatta käsityksensä kielen ja melankolian suhteesta (s. 335). Földényi ei suinkaan pidä kieltä merkityksettömänä, eikä ajattele että melankolia olisi kielestä riippumaton ja välitön kokemus. Käsitys kielestä sisältyy implisiittisesti Földényin olemisen ymmärtämisen filosofiaan. Mutta melankolisen merkityksettömyyden analyysin liittäminen kielen tarkasteluun saattaisi paljastaa jotain olennaista kielen luonteesta. Toisin sanoen: ehkä kielen ja sen kohteen välinen ero on melankolikolle tuttu kuilu.

Nuorena kuolleet nerot

1700-luvun lopun murroksessa melankolia saa Földényin mukaan individualistisen muodon ennen kaikkea romantiikassa. Kun vapaudella ei ole muuta rajaa kuin subjektiivinen kokemus, yksilö jää vaille tukea lähes kohtuuttoman oma-kohtaisuutensa kanssa. Kun kukaan toinen ei rajaa yksilön kokemuksia, käy samalla niin että tätä subjektiivisuutta ei voi jakaa kenenkään kanssa. Toisin sanoen subjektiiviseen vapauteen alkaa liittyä yhä enemmän yksinäisiä kommunikointomattomuuden kokemuksia. Romantiikan melankolia on tätä metafyyssistä yksinäisyyttä.

Juuri tälle melankoliselle persoonallisen vapauden alueelle *Kant* asetti kuuluisan kategorisen imperatiivinsa. Etiikan perustana ei Kantilla ole mikään ulkoinen käsky, vaan tyhjiyden kokemus joka on samalla sisäinen vapaus. Kant pyrki osoittamaan, että tästä negatiivisesta vapauden kokemuksesta voi löytää omakohtaisen lähtökohdan etiikalle. Földényin mukaan Kantin ajattelu oikeutti romanttisen melankolian ja siksi subjektiivinen vapauden kokemus tuli eettisesti arvokkaaksi. Mutta vaikka Kantille vapauden sfääri oli moraalinen, edes se ei voinut suojata vapauden negatiiviselta kokemuksesta.

Kant sai kamppailla jatkuvasti melankolisuuttaan vastaan. Hän seurasi tarkasti kuolinilmoituksia, piti listaa siitä kuinka vanhaksi ihminen saattoi elää. Kant pyrki organisoimaan päivänsä täydellisen tarkasti ja omistautumaan henkiseen työlle. Eniten hän pelkäsi sairausaikoja jolloin ei voi työskennellä. Ruumis merkitsi hänelle hengen estettä ja sairauden pesää, siksi Kant eli luulosairauksiensa vallassa. Vallituksen ajan rationalistit jo ennen Kantia kärsivät samoista vaivoista, ahkeraa henkeä vastusti melankolinen, luulosairauksien valtaama ruumis.

Romantiikan melankolinen subjektivismi merkitsi kuitenkin aivan erilaista suhdetta elämään kuin mitä erittäin vanhaksi eläneet Kant ja *Goethe* edustivat. Ikääntyvälle Goethelle terveys ja vitalisuus oli klassismia, kun taas nuo-

ruuden romantiikkansa hän tuomitsi sairautena. Vanhan Goethen asenne ei ollut yllättävä, hänen porvarillinen tehokkuutensa edellytti jatkuvaa ponnistelua melankoliaa vastaan.

Mutta Kantista ja Goethesta huolimatta romantiikka oli melankolisen sairauden vallassa. 'Nuorena kuollut romanttinen nero' on Földényin mukaan paljastavin kuva individualistisesta melankoliasta. Kyse on silloin subjektivismin noususta, kun rajattoman vapauden seurauksena oli kyvyttömyys löytää lainkaan rajaa oman subjektiivisuutensa suhteen. Földényi ei tee eroa esimerkiksi *Kleistin* itsemurhan, *Coleridgen* huumeongelman, *Wordsworthin* tylsistymisen, *Novaliksen* sairauden, *Hölderlinin* hulluuden tai *Shelley*n tapaturmaisen kuoleman välille. Kaikille heille nuoruus oli ratkaiseva vaihe, eikä sen jälkeen tullut mitään vastaavaa.

Földényi ei leimaa tätä 'nuorena kuoleamisen' ilmiötä kuolemankaipuun epidemiaksi ja elämänvoiman heikkoudeksi, joka johtuisi todellisuudentajun puutteesta. Ensin hän kehittelee varsin tavanmukaista huomiota siitä, kuinka nämä romantikot eivät kestäneet elämää, kuinka kaipuu kuolemaan tarjosi suojan liian raskaaksi käyneeltä elämän haasteelta. Mutta hänen mukaansa romantikkojen taipumus kuolla juuri parhaassa iässä ei ollut elämänvoiman tyhjiin valumista vaan päinvastoin. Oman ainutkertaisuuden ja katoavaisuuden kohtaaminen ei merkinnyt elämänvoiman kadottamista, vaan tällaiset negatiiviset hetket olivatkin varsinaisia elämänvoiman lähteitä. Tätä Földényi tarkoittaa sanoessaan: "Kuolema merkitsi elämän itsensä toteutumista nuorena kuolleille romantikoille" (s. 253). Hän puhuu kuolemasta elämään punoutuvana jännitteenä, kuolevaisuudesta joka oli kohtuuttoman vahvasti mukana 'romanttisen neron' jokaisessa päivässä.

Romantiikan subjektivistisen vapauden korostus ylisti juuri näitä hetkiä, jotka nihiloivat arkiseksi taantuneen elämän. Tietenkin tämä äärimmäinen subjektivismi merkitsi kyvyttömyyttä suorittaa tavallista, arkista ja pitkästyttävää elämisen työtä. Mutta elämä ei suinkaan ollut kestämatöntä, vaan kestämatöntä oli oma, subjektiivinen rajattomuus. Siksi

'romanttiset nerot' tietoisesti ja tiedostamattomasti etsivät omaa kohtaloaan ja omaa loppuaan — se merkitsi helpottavaa kaivatun rajan kohtaamista.

Kirjallisuuden kannalta tämä subjektivismin ääriraja näkyi myös monien melankolisten nerojen haluna polttaa teoksiaan. Se oli akti, jossa tekijä tekstinsä polttaessaan osoitti itselleen että teoksen varsinainen merkitys oli hänen omansa ja jakamaton. Toive että joku muu voisi ymmärtää teosta koettiin perusteettomana optimismina. *Byron* sanoi, että teoksen polttamiseen ei liity sitä vähäpätöisen onnen harhaa mikä liittyy teoksen painattamiseen. Samankaltainen, aggressiivinen melankolia näkyi Kleistin pyromaniassa teoksiaan kohtaan, ja hänen aktiivisessa kuoleman etsinnässään. (s. 249)

Taiteilijan kiihko polttaa teoksensa on rajoittumattoman subjektivismin synnyttämä ilmiö. ”Ei tule säikähtää tällaisen lapsen kauneutta” sanoo Földényi puhuessaan teosten polttamisesta ja kuolemankaipuusta. Hänelle tämä rajoittumaton subjektivismi on eräänlainen löytö. Siten hän joutuu ohittamaan Hegelin erittäin osuvan melankolisen subjektivismin kritiikin. Melankolia on kaipuun tila, joka syntyy subjektiviisuuden ytimessä siitä että kaipuun kohdetta on mahdotonta tavoittaa, kuten Hegel sanoo:

”Subjektiviivisuus koostuu puutteesta, mutta silti siinä on pyrkimystä johonkin kiinteään ja se jää näin kaipaukseksi. Tämä kaunosielun kaipaus esiintyy Novaliksen kirjoituksissa. Tämä subjektiviivisuus pysyy kaipauksena, se ei pääse substantiaaliseen, se hiipuu itsessään sekä pitää kiinni tästä katsantokannasta — se liikuskelee ja vetää linjojaan vain itsensä puitteissa; se on sisäistä elämää ja kaiken totuuden suhteellisuutta.” (Hegel, *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie*, III -71 s. 580).

Melankolinen rakkaus

Yllättäen Földényi pitää Hegelin käsitystä rakkaudesta erittäin merkittävänä, vaikka kyse on melankolisen rakkauden

vastakohtasta. Hegel jatkaa traditiota, jossa rakkauden tulee olla käytännöllinen ja harmoninen suhde yksilön ja maailman kesken. Melankolinen rakkaus kertoo tämän pyrkimyksen epäonnistumisesta. Rakkaus on ehkä ainoa seikka, jonka yhteydessä Földényi pitää subjektivistista melankoliaa täydellisenä erehdyksenä.

Kreikkalainen Eros merkitsi halua yhtyä hyvään ja kauniiseen, rakkaus oli yhteydessä olemassaolon kaikkiin alueisiin eikä rajautunut yhdeksi osa-alueeksi. Moderni rakkaus on päinvastainen, se on yksityinen asia. Tämä subjektivismi tekee pakosta rakastuneen yksinäiseksi ja melankoliseksi. Subjektivistinen rakkaus ei voi löytää täyttymystään. Se voi olla vain ikuista etsintää. Földényi sanoo: ”Moderni rakkaus ei ole molemminpuolista vuorovaikutusta, vaan täysin ja pelkästään yksityisasia” (s. 263).

Melankolisen rakkauden moderneista muodoista ensimmäinen oli romanttinen rakkaus. Romanttinen melankolia, subjektivistinen vapaus ja sen seurauksena kaiken konkreettisen saavuttamattomuus koskee myös rakkautta. Mutta rakkaus, joka ei voi toteutua on sukua kristilliselle rakkaudelle, joka kärsii kodittomuudesta etäällä jumalaisesta. Tämä Földényin huomio on kuitenkin vasta alku. Hänen mukaansa kristillinen rakkaus välttää modernin rakkauden subjektivistisen umpikujan, koska kyseessä ei ole yksityisasia vaan rakkaus joka koskee koko maailmaa.

Romantikolle rakkaus ja kuolema merkitsivät hetkiä, jolloin ihminen on kasvokkain oman kohtalonsa kanssa. Halu paljastaa ja nähdä oma kohtalonsa on halua pakottaa esiin ne ainoat rajat joita subjektivismi kunnioittaa. Kreikkalainen myytti Eros-Thanatos -hevosparista ilmaisee saman: rakkaus ja kuolema ovat toisiinsa sidottuja, mutta vetävät eri suuntiin. Mikäli rakastavaiset eivät ole varovaisia, heille voi käydä huonosti ja he joutuvat kärsimään. Kreikkalaiset pitivät tällaista kärsimystä tuottavaa, liian runsasta rakkautta (poros) sairautena ja epäonnena. Melankolisen rakkauden moderni muoto on juuri tätä, liian runsasta ja kärsimystä tuottavaa rakkautta, joka johtuu kohtuuttomasta subjektivismista.

Freud erotti surun melankoliasta siten, että surun lähde on tunnettu, kun taas melankolian syy on tuntematon. Melankolia on surun tavoin menetyksen tunne, mutta menetyksen kohde on tuntematon. Melankolikko kokee menettäneensä kohteen myötä myös itsensä. Libidon erityisen vahva riippuvaisuus kohteesta merkitsee Freudin mukaan sitä, että kohteen menetys saattaa melankolikon jopa itsemurhan vaaaraan. Melankolinen persoonallisuuden rakenne on fiksoitunut primääreihin kaipuun muotoihin: narsismiin, sadismiin ja itsemurhan haluun.

Mutta Freudia on hieman muunnettava, jotta melankolikselle elämänasenteelle voi tehdä oikeutta ei-subjektivistisesta näkökulmasta. Földényin mukaan se menetyksen tunne, joka määrittää melankoliaa ei rajaudu yksipuolisesti vain persoonaan: ”Olennaista menetyksessä ei ole vain se että minä menetän jotain. Se mikä muuttaa suhdettani olemassa-oloon on samalla osa maailmaa, eikä se vain muuta asemaansa; se muuttaa myös minun olemassaoloani.” (332). Tässä Földényi kehittää eräänlaista menetyksen dialektiikkaa. Hän kärjistää näkemyksensä vertaamalla sitä kiintymyksen kohteen menetykseen. Jos menetys olisi vain yksilöllinen kokemus, silloin uusi kiintymyksen kohde voisi korvata menetyksen. Mutta rakkaan menetys on raskasta juuri siksi, että se paljastaa jotain enemmän kuin yksittäisen menetyksen, se paljastaa maailman luonteen. Kun pysyvyyden puute ajatellaan olemisen peruspiirteeksi, tästä näkökulmasta kiintymyksen kohde merkitsee enemmän kuin subjektiivista kiintymystä. Ennenkaikkea toinen paljastuu silloin kumppaniksi tulevien menetyksen kokemusten suhteen.(333)

On osuvaa, että melankolisia henkilöitä on kuvattu sekä ylitunteellisiksi että täysin tunteettomiksi. Földényin mukaan ”tämä kaksinaisuus implikoi, että melankolikko elää jatkuvassa menetyksen maailmassa.”(336) Se, että kaikessa on menetyksen tuntu aiheuttaa melankolikolle kaksinaisen tunteen: toisaalta kaikki on yhdentekevää, mutta samalla tapahtuu jatkuvaa havahtumista tuosta yhdentekevyydestä.

”Syy melankolikkojen itsemurhiin on kärsimättömyys:

melankolikko tarkastelee elämää kuolemaan vaipuvana tienä, syvyyteen putoamisena, poismenona.”(337) Földényi lähtee yleisestä toteamuksesta, jonka mukaan itsemurha ei ole ratkaisu. Hän tulkitsee tämän ajatuksen filosofisesti siten, että koska kaikki ratkaisut kuuluvat elämän piiriin, mikään sen ulkopuolella ei voi olla ratkaisu. Melankolikolle oleminen vailla illuusioita, ja jyrkän negatiivinen elämä merkitsee eräänlaista maailman hyväksymystä. ”Negatiivisuus voi toteutua vain kieltona tai itsensä kieltämisenä”, kuten Földényi sanoo. Itsensä kieltäminen itsemurhan kautta perustuu eräänlaiseen illuusioon, toisin kuin melankolinen elämän illuusiotomuuden hyväksyminen.

Melankolia sairautena

Melankolia on modernin fysiologian kannalta hermosysteemistä johtuva negatiivinen tila. Tämä tapa rajata melankolia on tyypillistä uudelle ajalle. Renessanssin jälkeen lääkärit ovat liittäneet melankolian nimenomaan hermoston heikkoudeksi. Ensimmäinen epämääräinen diagnoosi oli ”heikkohermoisuus”, sitten puhuttiin hypokondriasta eli luulosairaudesta. Nykyisessä psykiatriassa tämä melankolian määrittämättömyys heijastuu Földényin mukaan käsitteessä maanis-depressiivisyys. Polaariset vastakohtat maanisdepressiivisyys yhdistämällä pyritään hallitsemaan oireiden epämääräisyyttä. Földényin mukaan pyrkimys paikallistaa melankolia psyykkis-hermostolliseksi tilaksi merkitsee ulkoista näkökulmaa. Se ei tee oikeutta melankolian omakohtaisuudelle. Tämä johtuu käsitteellisyyteen yleensä liittyvästä ongelmasta: systematisoinnin ja tarkkuuden ehtona on täydellinen kohteen ulkoistaminen, sisäisen näkökulman uhkana taas on epämääräinen subjektivismi.

Lääketiede on renessanssista lähtien pyrkinyt määrittämään tämän epämääräisen melankolian. Mutta koska tarkkuus on pysynyt, sairauden nimitykset ovat vaihdelleet. Se tarkasti määritelty sairaus, jonka oireena melankoliaa on

pidetty, on häilynyt pernataudista aivokemian häiriöihin. Siksi melankolian suhteen on yhä vaikea tehdä eroa terveyden ja sairauden välille. Raja depression ja psykoosin välillä on määrittämätön: depressio ja ajoittainen synkkyys on vaikea erottaa jatkuvasti pahenevasta ja psykoottisesta synkkydestä.

Oireiden systematisoiminen, kuvailuun perustuva määrittäminen ei Földényin mukaan ole neutraalia tarkastelua vaan arvottavaa tulkintaa: ”psykkisten oireiden systematisoiminen — mitä muuta se on kuin eräs inhimillisen olemisen tulkinta?” (282) Melankolian pitäminen sairautena tavoittelee samalla varsin kevyttä utopiaa terveydestä. Oletetaan, että tervettä, melankoliasta parantunutta ihmistä ei ahdistakaan mikään: hän on aktiivinen, vapautunut ja positiivinen. Tämä on optimistinen tapa kohdata olemisen haaste. Samalla tämä pyrkimys hakee voimansa jatkuvasta melankolian vastustamisesta. Vaikka monotonisesti toistuva optimismi on epätoivoista yritystä olla näkemättä elämään liittyvää melankoliaa.

Melankolia-käsite merkitsee Földényin mukaan erilaista lähtökohtaa olemisen ymmärtämisen kannalta. Sairaus ihmisessä ei ole pelkkä fyysinen tila, vaan sairaus on eräs vastaus ihmisenä olemiseen. Siksi Földényi kritisoi tapaa samaistaa ihmisen olemus vain terveyteen. Koska sairaus ei ole toivottua, sitä on pidetty ihmisen olemuksen vastaisena ja jonakin ihmisen ulkopuolisena. Silloin sairautta ei hyväksytä ihmisen omaksi tilanteeksi. Mutta myös sairaus on olemisen tapa, ei toivottu, mutta faktuaalinen tilanne jossa ihminen on. Sairaus ei ole epäkunnossa olemista vaan kyseessä on tietty eksistoinnista määräävä tilanne: heikkouden, väsyneisyyden, otteen menettämisen kausi.

Keskiaikana sairastaminen tulkittiin jumalaisen hyvyyden vetäytymisestä johtuvaksi ruumiilliseksi tilaksi. Sairastaminen oli siis ruumiissa vallitseva hyvyyden puute. Kyseessä ei ollut substantiaalinen tila, vaan puute suhteessa jumalaiseen hyvään. Luonnollisesti jokainen ihminen kärsi etäisyydestä Jumalaan, koska jokainen oli maallinen ja ruu-

millinen olento. Földényin mukaan moderni ihmiskuva on hämmästyttävän kapea keskiaikaiseen käsitykseen verrattuna. Sairaus tulkitaan epäkunnossa olemiseksi, mutta ennen kaikkea siksi että moderni käsitys ihmisen olemuksesta pyrkii steriloimaan kärsimyksen ihmisestä. Földényi sanoo: ”Ei ole sattuma, että ihminen kärsii tästä tai tuosta syystä, tämä ei-toivottu kärsimys perustuu alkuperäiseen mahdollisuuteen luhistua, ratkaisemattomaan uhkaan joka on aina inhimillisessä olemisessa.” (320)

Patologia on tieteenä keskittynyt ihmisen olemukselle vieraiden ja haitallisten ilmiöiden tutkimiseen, tavoitteena näiden tuottaman kärsimyksen poistaminen. Kreikan sana 'pathos' viittaa kärsimykseen ja patologia merkitsee sananmukaisesti kärsimyksen järkeä. Mutta koska patologia suhtautuu sairauteen ja kärsimykseen teknisesti, Földényi on oikeassa sanoessaan, että on vaihdettava termiä, jotta ymmärretään kärsimystä sen ei-toivotuista seikoista huolimatta. Toisin sanoen kärsimystä ei tulisi ajatella patologiana vaan patosofiana.

Viite

László F. Földényi: Melancholie. Aus dem Ungarischen übersetzt von Nora Tahy. Mathes & Seitz, München 1988, 371s. ISBN 3-88221-293-X

László F. Földényin teokset:

Defoe világa (Defoen maailma, pienoismonografia, 1977)
 A fiatal Lukács (Nuori Lukács, tutkielma, 1980)
 A dramaturgia csapdája (Dramaturgian ansa, tutkielmia, 1983)
 Melankólia (1984)
 Caspar David Friedrich (essee romanttisesta taiteilijasta, 1986)
 Földényi on kirjoittanut mm. seuraaviin kirjallisiin aikakauslehtiin:
 Valóság, Vigilia, Világosság ja Élet és irodalom.